

Nenad Bukvić

Hrvatski državni arhiv

Marulićev trg 21

Zagreb

PRILOG POVIJESTI INSTITUCIJA: PREZIDIJUM SABORA NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE 1945.–1953.

UDK 930.253:[328:342.4(497.5)“1945/1953“

Izvorni znanstveni rad

Na osnovu analize izvornih arhivskih dokumenata i propisa objavljenih u službenim listovima, opisuje se djelokrug, ustroj i sastav Prezidijuma Sabora NRH. Njegovi temelji postavljeni su u radu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), odnosno njegova Predsjedništva, koje je kao uže tijelo plenuma osnovano 9. svibnja 1944. godine. Na Četvrtom zasjedanju održanom 24. i 25. srpnja 1945. u Zagrebu, ZAVNOH je promijenio naziv u Narodni sabor Hrvatske, a njegovo Predsjedništvo od tada djeluje kao Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske. U razdoblju 1945.–1953. njegovo djelovanje može se podijeliti u četiri mandatna razdoblja: Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske/Prezidijum Sabora NRH (25. srpnja 1945.–30. studenoga 1946.), Prezidijum Ustavotvornog sabora NRH (30. studenoga 1946.–20. siječnja 1947.), Prezidijum Sabora NRH prvoga saziva (20. siječnja 1947.–4. prosinca 1950.) i Prezidijum Sabora NRH drugoga saziva (4. prosinca 1950.–6. veljače 1953.). U prvom dijelu rada opisuje se osnivanje i prestanak rada Prezidijuma Sabora, u drugom njegov djelokrug, a u trećem ustroj i sastav po mandatnim razdobljima. Njegov ustroj i djelokrug uspoređeni su s ustrojem i djelokrugom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ i prezidijuma drugih jugoslavenskih republika. Rezultati istraživanja prezentirani su kombinacijom tematskog i kronološkog pristupa, a dijelom su sistematizirani u obliku tabelarnih prikaza.

Ključne riječi: *Hrvatska, Jugoslavija, Prezidijum Sabora NRH, Prezidijum Narodne skupštine FNRJ, Ustav FNRJ 1946., Ustav NRH 1947., središnja tijela vlasti, povijest institucija, razdoblje 1945.–1953.*

Uvod

Cilj rada je opisati djelokrug, organizaciju i sastav Prezidijuma Sabora, koji je kao političko tijelo vlasti u Hrvatskoj djelovao u razdoblju 1945.–1953. Prema tadašnjem jugoslavenskom ustavnom uređenju, takvo je političko tijelo postojalo na saveznoj razini kao Prezidijum Narodne skupštine FNRJ i u svim republikama članicama jugoslavenske federacije, te se djelokrug, organizacija i sastav Prezidijuma Sabora uspoređuju s djelokrugom, organizacijom i sastavom tih tijela.

Odabrana tema do sada nije cjelovito obrađena. U postojećoj literaturi o povijesti socijalističke Jugoslavije i Hrvatske savezni i republički prezidijumi spominju se u širem kontekstu. Određuje ih se kao „kolektivnog šefa“ odnosno „kolektivnog predsjednika“ države, a njihova organizacija i djelokrug pritom nisu detaljno opisani.¹ O sastavu Prezidijuma Sabora, s aspekta uspostave monopola komunističke partije, odnosno zastupljenosti komunista u državnim tijelima vlasti u Hrvatskoj, pisao je Berislav Jandrić.²

Rad je napisan na osnovu analize izvornih arhivskih dokumenata, te propisa i drugih akata objavljenih u službenim listovima (*Narodne novine NRH*, *Službeni list FNRJ*). U prvom dijelu opisuje se osnivanje i prestanak rada Prezidijuma Sabora, u drugom njegov djelokrug, a u trećem ustroj i sastav po mandatnim razdobljima. Njime se daje prilog povijesti institucija u prvim poratnim godinama socijalističke Jugoslavije i Hrvatske.

1. Osnivanje i prestanak rada Prezidijuma Sabora

Oblikovanje državnih institucija vlasti u Federalnoj Državi/Narodnoj Republici Hrvatskoj započelo je 1943. godine te je nastavljeno do donošenja Ustava NRH 18. siječnja 1947. godine, kojim dobivaju ustavnu potvrdu. Njihovi temelji postavljeni su u radu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), odnosno njegova Predsjedništva. Kao središnje političko predstavničko tijelo hrvatskog partizanskog pokreta ZAVNOH je osnovan u lipnju 1943. godine. Time je završila prva faza u procesu revolucionarne smjene sustava vlasti u Hrvatskoj.³ Na temelju prava na samoopredjeljenje i odluke s Drugog zasjedanja AVNOJ-a o uređenju Jugoslavije po federativnom načelu, na Trećem za-

¹ Petranović, B. *Istorija Jugoslavije 1918–1988. Treća knjiga. Socijalistička Jugoslavija 1945–1988*. Beograd : Nolit, 1988, str. 301.; Bačić, A. *Principi podjele i jedinstva vlasti u Jugoslaviji*. Split : Književni krug, 1990, str. 195–196.; Pirjevec, J. *Jugoslavija 1918–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper : Založba Lipa, 1995, str. 164.; Mihaljević, J. *Odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj od 1958. do 1972.: doktorski rad*. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015, str. 46.

² Jandrić, B. O jednom aspektu uspostave partijskog monopola u Hrvatskoj 1946–1953. Promjene u stranačkoj pripadnosti narodnih zastupnika članova Prezidijuma i Vlade Sabora Narodne Republike Hrvatske. *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest* (Zagreb). 31(1998), str. 141–152.

³ Sirotković, H. Konstituiranje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 5(1973), 3, str. 50.

sjedanju održanom 8. i 9. svibnja 1944. godine u Topuskom konstituirao se u vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo vlasti u Hrvatskoj.⁴

Kao uže tijelo koje će obavljati poslove plenuma između njegovih zasjedanja, tada je ustrojeno Predsjedništvo ZAVNOH-a, sastavljeno od predsjednika, 3 potpredsjednika, tajnika i 2 zamjenika tajnika te 24 člana. Između plenarnih zasjedanja ZAVNOH-a Predsjedništvo je obavljalo zakonodavnu vlast. Obavljalo je i izvršnu vlast, odnosno imalo je funkciju privremene vlade, najprije s 12, a zatim s 14 odjela za razne grane državne uprave. Osim zakonodavne i izvršne, ZAVNOH je obavljao i najvišu sudsku vlast putem Suda ZAVNOH-a, koji je započeo s radom 5. srpnja 1944. godine.⁵

Prema opisanom, u ZAVNOH-u, odnosno njegovu Predsjedništvu, u razdoblju 1943.–1945. bilo je objedinjeno obavljanje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Tada, sa završetkom razdoblja ratnog djelovanja ZAVNOH-a, došlo je do podjele funkcija vlasti između više državnih tijela, uz daljnje naglašavanje načela njezina jedinstva. Obavljanje političkih funkcija (zakonodavne, izvršne) podijeljeno je između triju tijela državne vlasti: Sabora, Prezidijuma Sabora i Vlade.

Kao najviše izvršno tijelo državne vlasti u Hrvatskoj najprije je 14. travnja 1945. godine osnovana Narodna vlada Hrvatske, a 24. travnja iste godine kao „najviši redovni sud u Hrvatskoj“ osnovan je Vrhovni sud Hrvatske.⁶ Na Četvrtom zasjedanju održanom 24. i 25. srpnja 1945. godine u Zagrebu, ZAVNOH je promijenio naziv u Narodni sabor Hrvatske, a njegovo Predsjedništvo od tada je djelovalo kao Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske.⁷ Zakonom o imenu NRH od 26. veljače 1946. ti su nazivi promijenjeni u Sabor Narodne Republike Hrvatske i Prezidijum Sabora Narodne Republike Hrvatske, a njime je i Narodna vlada Hrvatske preimenovana u Vladu Narodne Republike Hrvatske.⁸ Za trajanja mandata Ustavotvornog sabora NRH (28. studenoga 1946.–18. siječnja 1947.) djelovao je pod nazivom Prezidijum Ustavotvornog sabora NRH. Potom, u cijelom razdoblju do ukidanja u veljači 1953., ponovno je djelovao pod nazivom Prezidijum Sabora NRH.

Takav model ustroja državne vlasti potvrđen je Ustavom NRH iz siječnja 1947. godine. Njime je Hrvatska bila uređena kao narodna država republikanskog

⁴ Odluka o ZAVNOH-u kao vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom tijelu i najvišem organu državne vlasti demokratske Hrvatske, NN 2(1945).

⁵ *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske: Zbornik dokumenata 1944. (od 10. svibnja do 31. prosinca)*. Zagreb : Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1975, str. 132–134.

⁶ Odluka o Narodnoj vladi Hrvatske, NN 2(1945); *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske: Zbornik dokumenata 1945. (od 1. siječnja do 25. srpnja)*. Zagreb : Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1985, str. 305–307.

⁷ Zakon o promjeni naziva Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, NN 3(1945).

⁸ Zakon o imenu Narodne Republike Hrvatske, NN 34(1946).

oblika, dio savezne države FNRJ, u kojoj sva vlast pripada narodu preko slobodno izabranih predstavničkih tijela državne vlasti. Kao najviša tijela državne vlasti utvrđeni su Sabor NRH i Prezidijum Sabora NRH, Vlada NRH utvrđena je kao najviše izvršno i upravno tijelo državne vlasti, a Vrhovni sud NRH kao najviše tijelo sudbene vlasti.⁹ Simetrična organizacija vlasti uspostavljena je na osnovu saveznog i republičkih ustava u svim jugoslavenskim federalnim jedinicama.¹⁰

Iako je u Ustavu NRH iz 1947. godine naveden zajedno sa Saborom u poglavlju o najvišim tijelima državne vlasti u Hrvatskoj (sedmo poglavlje, čl. 73–76) u tadašnjim izvorima i ustavnopravnim tekstovima, u skladu s načelom jedinstva vlasti, Prezidijum se određivalo kao tijelo koje „proizlazi iz Sabora“ i njemu je podređeno. Hijerarhijska i nadzorna funkcija Sabora deklarirane su ustavnim odredbom o tome da mu Prezidijum Sabora odgovara za svoj rad te da ga Sabor može opozvati i izabrati novi, odnosno pojedinačno razriješiti dužnosti i izabrati nove članove, prije isteka vremena na koje su izabrani.¹¹

Postojanje prezidijuma u sustavu državne vlasti rezultat je preuzimanja sovjetskih ustavnih rješenja o organizaciji države i institucija vlasti u Ustav FNRJ iz 1946., a preko njega i u ustave federalnih jedinica. Kao posebno političko tijelo vlasti u Ruskoj Sovjetskoj Federativnoj Socijalističkoj Republici (RSFSR), Prezidijum je ustrojen u prosincu 1919. godine, dopunama Ustava RSFSR-a od 10. srpnja 1918. godine, prvog socijalističkog ustava uopće.¹² Kao političko tijelo vlasti nalazimo ga u ustavima SSSR-a iz 1924. i 1936. godine te u ustavima njegovih republika članica. Preuzimanje sovjetskih ustavnih rješenja, u dijelu koji se odnosi na savezni i republičke prezidijume te druga savezna i republička državna politička tijela vlasti, ilustrira tablica u nastavku.¹³

⁹ Glava 7, 8 i 10 Ustava NRH, NN 7(1947).

¹⁰ Matković, H. *Povijest Jugoslavije: 1918–1991: hrvatski pogled*. Zagreb : Naklada P.I.P. Pavičić, 1998, str. 281.

¹¹ Čl. 75 Ustava NRH, NN 7(1947).; HR-HDA-279. Predsjedništvo Vlade NRH. Odjel za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti. Spis br. 554/1948., kut. 420.

¹² *1918 Constitution of the Russian Soviet Federated Socialist Republic*. URL: <https://www.marxists.org/history/ussr/government/constitution/1918/index.htm> (02.03.2017.); usp.: *Počeci parlamentarizma i ustavnosti u Rusiji nakon 1905*. URL: <http://documents.tips/documents/rusija-esjeji-sredeno.html> (02.03.2017.)

¹³ *The text of the Constitution of the USSR 1924*. URL: <http://constitution.sokolniki.com/eng/History/RussianConstitutions/10266.aspx> (02.03.2017.); *Constitution (Fundamental law) of the Union of Soviet Socialist Republics*. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1936/12/05.htm> (02.03.2017.); HR-HDA-279. Predsjedništvo Vlade NRH. Odjel za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti. Ustav (Osnovni zakon) Ruske Sovjetske Federativne Socijalističke Republike s izmjenama i dopunama koje je doneo Vrhovni sovjet RSFSR 16. jula 1938. Moskva : Izdanje pravničke literature Narodnog komesarijata pravde SSSR-a, 1938., kut. 425. Usp. i: *Počeci parlamentarizma i ustavnosti u Rusiji nakon 1905*. URL: <http://documents.tips/documents/rusija-esjeji-sredeno.html> (02.03.2017.)

Tablica 1. *Organizacija institucija državne vlasti prema Ustavu SSSR-a iz 1936., Ustavu RSFSR iz 1937., Ustavu FNRJ iz 1946. i Ustavu NRH iz 1947. godine*

Ustavno određenje/ funkcija vlasti	Ustav SSSR-a (1936.)	Ustav RSFSR (1937.)	Ustav FNRJ (1946.)	Ustav NRH (1947.)
Savezna tijela državne vlasti				
Vrhovno tijelo državne vlasti, isključivo zakonodavno tijelo (parlament)	Vrhovni sovjet SSSR-a: 1. Savezni sovjet 2. Sovjet narodnosti	/	Narodna skupština FNRJ: 1. Savezno vijeće 2. Vijeće naroda	/
„Kolektivni šef države“	Prezidijum Vrhovnog sovjeta SSSR-a	/	Prezidijum Narodne skupštine FNRJ	/
Najviše izvršno i upravno tijelo državne vlasti (vlada)	Sovjet narodnih komesara SSSR-a (SOVNARKOM)	/	Vlada FNRJ	/
Tijela državne vlasti republika članica				
Vrhovno tijelo državne vlasti, isključivo zakonodavno tijelo (parlament)	Vrhovni sovjet republike	Vrhovni sovjet RSFSR	Narodna skupština republike	Sabor NRH
„Kolektivni šef države“ (nadležnost prema ustavu republike)	Prezidijum vrhovnog sovjeta republike	Prezidijum Vrhovnog sovjeta RSFSR	Prezidijum narodne skupštine republike	Prezidijum Sabora NRH
Najviše izvršno i upravno tijelo državne vlasti u republici (vlada)	Sovjet narodnih komesara republike	Sovjet narodnih komesara RSFSR	Vlada republike	Vlada NRH

Do promjena u ustroju državne vlasti u Hrvatskoj došlo je donošenjem Ustavnog zakona NRH o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti 5. veljače 1953. godine. Njegovim donošenjem prestale su vrijediti odredbe Ustava NRH od 18. siječnja 1947. godine koje su se odnosile na Sabor i Prezidijum Sabora kao najviša tijela državne vlasti u Hrvatskoj. Sabor je od tada djelovao kao dvodomno tijelo. Došlo je do bitnih promjena u organizaciji izvršne vlasti. Uvedena je institucija Izvršnog vijeća Sabora, a Prezidijum Sabora i Vlada su

po njegovu osnivanju ukinuti.¹⁴ Izvršno vijeće Sabora s radom je započelo već 6. veljače 1953. godine, kada su na zajedničkoj sjednici oba doma Sabora izabrani njegovi članovi i održana konstituirajuća sjednica.¹⁵ Na saveznoj razini, umjesto dotadašnje Vlade FNRJ i Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, kao izvršna tijela vlasti ustrojani su Savezno izvršno vijeće i predsjednik Republike, koji je ujedno bio i predsjednik Saveznog izvršnog vijeća.¹⁶

2. Djelokrug Prezidijuma Sabora

Nakon Četvrtog zasjedanja ZAVNOH-a, za nadležnost Narodnog sabora Hrvatske/Sabora NRH, odnosno njegova Predsjedništva/Prezidijuma tijekom 1945.–1946. ostale su važiti odredbe Odluke o ZAVNOH-u kao vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom tijelu i najvišem organu državne vlasti demokratske Hrvatske od 9. svibnja 1944. godine. Važno je naglasiti kako je u tom razdoblju Sabor održao samo jedno petodnevno zasjedanje od 26. do 30. kolovoza 1946. godine. Prije i nakon tog zasjedanja, sve do konstituiranja Ustavotvornog sabora, njegove je funkcije obavljalo Predsjedništvo/ Prezidijum Sabora.

U skladu s odredbama spomenute odluke (članak 4 stavak 1) prema kojoj zakonodavnu vlast obavlja ZAVNOH na svojim plenarnim zasjedanjima, a u vremenu između zasjedanja preko svog Predsjedništva, u tom je razdoblju Predsjedništvo/Prezidijum bilo glavno zakonodavno tijelo. To potvrđuje podatak o 29 zakona koje je donijelo u razdoblju od 8. rujna 1945. do 20. studenoga 1946. godine.¹⁷ U zakonodavnom se je radu moralo pridržavati i odredbi saveznog Ustava FNRJ po njegovu donošenju u siječnju 1946. godine, kojim su razgraničeni poslovi iz nadležnosti savezne države i republika članica.¹⁸

Iz zapisnika njegovih sjednica vidljivo je da je, osim zakonodavne, Predsjedništvo/ Prezidijum Sabora obavljao i druge funkcije iz nadležnosti Sabora. Donosio je ukaze i odluke koji su se odnosili na izvršna i sudska tijela, te rješavanje zaprimljenih predstavi. U tom razdoblju donio je 20 ukaza i 11 odluka. Odlučivao je i o kadrovskim pitanjima unutar Vlade NRH, na njezin prijedlog. Donosio je i odluke o osnivanju novih upravnih tijela i imenovanju njihovih čelnika. Imenovao je i razrješavalo članove Vrhovnog suda Hrvatske, naknadno potvrđivalo imenovanja predsjednika i prisjednika okružnih, kotarskih i vojnih sudova te po-

¹⁴ Ustavni zakon NRH o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti, NN 9(1953); Zakon o provođenju Ustavnog zakona NRH o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti, NN 9(1953); Usp.: Bukvić, N. Izvršno vijeće Sabora Narodne Republike Hrvatske: ustroj i djelovanje (1953–1963). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 55(2012), str. 10. i 16–17.

¹⁵ Bukvić, N. Izvršno vijeće Sabora Narodne Republike Hrvatske: ustroj i djelovanje (1953–1963). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 55(2012), str. 11.

¹⁶ Čl. 70–89 Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ, SL 3(1953).

¹⁷ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 2.1. Akti Sabora NRH 1945.–1946., kut. 1.

¹⁸ Usp.: Čl. 44 Ustava FNRJ, SL 10(1946).

tvrdio odluke javnog tužioca Hrvatske o smjeni kotarskih sudaca zbog zlorabe službene dužnosti. Donio je i jedan ukaz o određivanju poduzeća *republičkog značaja* na području Hrvatske, te više odluka o dodjeljivanu subvencija i novčanih pomoći.¹⁹

O zaprimljenim predstavkama nije raspravljalo cijelo Predsjedništvo/Prezidijum, nego su ih zajedno rješavali tzv. uže Predsjedništvo (predsjednik, potpredsjednici i tajnik) i Odbor za molbe i žalbe. U najvećem broju to su bile molbe za pomilovanje osoba osuđenih zbog kaznenih djela iz odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945. godine. Bilo je molbi za dodjelu mirovina i novčanih pomoći te žalbi na rad ministarstava, narodnih odbora i drugih tijela. Primjerice, od 181 razmotrene molbe za pomilovanje, njih 148 je odbijeno, a 33 su u cijelosti ili djelomično uvažene. Kod molbi riješenih pozitivno u cijelosti, opraštane su izrečene kazne prisilnog rada, gubitka nacionalne časti, izгона ili konfiskacije imovine, a kod djelomično uvaženih one su ublažavane, odnosno smanjivane na kraći vremenski rok.²⁰

Prezidijum Sabora donio je i nekoliko akata u vezi s djelovanjem samoga Sabora: odluku o njegovu sazivanju u peto redovno zasjedanje (26.–30. kolovoza 1946.), ukaz o zaključenju tog zasjedanja te ukaze o raspuštanju Sabora i o raspisivanju izbora za Ustavotvorni sabor NRH.²¹

Nakon donošenja Ustava FNRJ 31. siječnja 1946. godine te republičkih zakona o njegovu izboru i djelokrugu na Petom redovnom zasjedanju Sabora NRH stvoreni su svi preduvjeti za konstituiranje Ustavotvornog sabora NRH. Na samom početku mandata, 30. studenoga 1946. godine, donio je Zakon o Prezidijumu Ustavotvornog sabora NRH, kojim su tomu tijelu dane široke ovlasti. Izrađen je analogno Zakonu o Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ iz srpnja 1946. godine.²² Zbog kratka vremena u kojem je djelovao Ustavotvorni sabor, njegov Prezidijum nije znatnije razvio svoju djelatnost. No, bio je konstituiran i obavljao je poslove za koje je postojala potreba. Po proglašenju Ustava NRH 18. siječnja 1947. godine, donio je ukaz o zaključenju zasjedanja Ustavotvornog sabora s tim danom.

¹⁹ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Predsjedništva Narodnog sabora Hrvatske/Prezidijuma Sabora NRH, 1945.–1946.

²⁰ *Isto*. Zapisnici sjednica uže Predsjedništva i Odbora za molbe i žalbe 1945.–1946. Usp.: *Peto zasjedanje Sabora NRH (ZAVNOH-a): (26.–30. kolovoza 1946.): stenografski zapisnici*. Zagreb : Izdanje Sabora NRH, 1950, str. 12.

²¹ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora NRH. Zapisnik 22. sjednice Prezidijuma Sabora, 17. kolovoza 1946.; Zapisnik 24. sjednice, 29. kolovoza 1946.; Zapisnik 24. sjednice, 29. kolovoza 1946.; Zapisnik 25. sjednice, 26. rujna 1946.

²² Zakon o Prezidijumu Ustavotvornog sabora NRH, NN 143(1946).; Zakon o Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ, SL 59(1946).

Sabor, kao redovno predstavničko tijelo u koje se je odlukom pretvorio Ustavotvorni sabor, sazvaio je na prvo izvanredno zasjedanje za 20. siječnja 1947. godine.²³

Ustavom NRH iz siječnja 1947. godine, Prezidijumu Sabora dodijeljeno je obavljanje poslova koji se u pravilu povjeravaju predsjedniku države: predstavljanje u zemlji narodnog i državnog suvereniteta NRH (predsjednik i tajnik Prezidijuma Sabora zajedno ili predsjednik sam), raspisivanje parlamentarnih izbora, davanje pomilovanja, dodjela odlikovanja i priznanja.

No, dodijeljen mu je i niz drugih izvršnih poslova, dijelom usko vezanih uz zakonodavni rad. To se odnosi na pravo predlaganja izmjena Ustava, davanje obveznih tumačenja republičkih zakona, proglašavanje izglasanih zakona, davanje prijedloga Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ za ocjenu suglasnosti zakona NRH s Ustavom FNRJ i saveznim zakonima te poništavanje ili ukidanje akata Vlade NRH koji nisu u suglasnosti sa saveznim i republičkim ustavom i zakonima.

Pored toga, između zasjedanja Sabora, uz njegovu naknadnu potvrdu, imenovao je i razrješavao članove Vlade NRH i određivao im zamjene, te donosio akte o reorganizaciji državnih upravnih tijela (ministarstva, komisije). Jednako tako, u vremenu između dvaju zasjedanja Sabora pripadalo mu je pravo Sabora u pogledu praćenja rada Vlade NRH. Primaio je prisegu Vlade NRH ili pojedinih njezinih članova prije stupanja na dužnost. Imao je pravo poništiti ili ukinuti akte Vlade NRH ako nisu bili u suglasnosti sa saveznim i republičkim ustavima i zakonima.

Na prijedlog Vlade NRH, određivao je poduzeća i ustanove *republičkog značaja*. Na temelju odluke Sabora ili na prijedlog Vlade NRH, mogao je raspisati referendum o pitanjima iz republičke nadležnosti. Sazivao je i zaključivao zasjedanje Sabora te donosio ukaz o njegovu raspuštanju po isteku mandata ili kada Sabor to sam odluči. Između dvaju zasjedanja Sabora bio je ovlašten ukinuti zastupnički imunitet, odnosno odobriti uhićenje i pokretanje kaznenog postupka protiv saborskih zastupnika.²⁴

Posebna funkcija Prezidijuma Sabora odnosila se na nadzor nad radom narodnih odbora, a odredbe o tome sadržane su u više ustavnih članaka. Potvrđivao je statute o unutarnjem ustrojstvu i poslovanju oblasnih i okružnih narodnih odbora te narodnog odbora grada Zagreba, kao i rješavao o sukobima nadležnosti između njih. U odnosu na sve narodne odbore, bio je ovlašten davati opće smjernice za njihov rad, poništavati ili ukidati njihove nezakonite ili nepravilne akte, raspustiti i raspisati izbore za novi narodni odbor ako je njegov dotadašnji rad protivan saveznim i republičkim ustavima i zakonima, razriješiti izvršni odbor na-

²³ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 3.2. Zapisnici sjednica Ustavotvornog sabora. Zapisnik 10. (svečane) sjednice, 18. siječnja 1947.; 3.3. Opća korespondencija. Ukaz Prezidijuma Ustavotvornog sabora o zaključenju zasjedanja Ustavotvornog sabora, Ů. br. 1, 18. siječnja 1947., kut. 2.

²⁴ Čl. 69, 72, 74, 78, 82 i 122 Ustava NRH, NN 7(1947).

rodnog odbora i sazvati narodni odbor u izvanredno zasjedanje radi izbora novog izvršnog odbora.²⁵

U ustavnom određenju nadležnosti Prezidijuma Sabora i drugih republičkih prezidijuma postojalo je nekoliko razlika. Prva je ta da osim Ustava NRH ni jedan drugi republički ustav ne sadržava odredbe o prezidijumu kao predstavniku narodnog i državnog suvereniteta u zemlji. Ni jedan od njih također ne sadržava odredbu o njegovoj nadležnosti da zaključuje zasjedanje najvišeg predstavničkog tijela, kao ni o tome da donosi ukaz o njegovu raspuštanju kad mu je istekao mandat ili kad je on to sam odlučio. Također, ne sadržava ni odredbe o pravu republičkih prezidijuma da Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ podnose prijedloge za ocjenu suglasnosti republičkih zakona sa saveznim ustavom i zakonima.²⁶

Ustavne odredbe o djelokrugu Prezidijuma Sabora sistematizirane su i detaljno razrađene u posebnom Zakonu o Prezidijumu Sabora NRH od 20. siječnja 1947. godine.²⁷ Određene promjene u djelokrugu uslijedile su po donošenju izmjena tog zakona u svibnju 1951. godine. Ukinuto mu je pravo da zaključuje zasjedanja Sabora te da donosi ukaze o raspuštanju Sabora kad to sam odluči. U obrazloženju tih izmjena navedeno je da prava koja se ukidaju nisu u skladu s odnosom kakav treba biti između Sabora kao vrhovnog tijela državne vlasti i Prezidijuma Sabora „koji je kao državni organ u organskoj vezi sa Saborom i u suštini organ koji izlazi iz Sabora radi vršenja određenih visokih prava, ali ne da bude u neku ruku i iznad Sabora“. S druge strane, dano mu je ovlaštenje za donošenje ukaza sa zakonskom snagom o mjerama potrebnim za vrijeme pripravnog, mobilnog i ratnog stanja. To je predstavljalo odstupanje od ustavne odredbe o Saboru kao isključivom nositelju zakonodavne vlasti. Objašnjeno je time da normativno djelovanje Prezidijuma Sabora može biti od posebne potrebe u vrijeme kad bi došlo do znatnijeg ugrožavanja državne sigurnosti i kad bi time bilo otežano djelovanje Sabora kao isključivog tijela zakonodavne vlasti. U djelokrug mu je stavljena i podjela područja Hrvatske na izborne kotareve za izbor saborskih zastupnika, imenovanje Izborne komisije NRH te rješavanje o predstavkama građana o povredi zakonskih propisa.²⁸

Po ukidanju Prezidijuma Sabora, poslove pomilovanja, dodjele odlikovanja, raspisivanja izbora za Sabor, proglašavanja zakona ukazom te koordiniranja i nadzora nad radom narodnih odbora preuzelo je Izvršno vijeće Sabora.²⁹ Dio poslova

²⁵ Čl. 96, 121, 123, 127, 128 i 130 Ustava NRH, NN 7(1947).

²⁶ HR-HDA-279. Predsjedništvo Vlade NRH. Odjel za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti. Elaborat „Komparacija ustavnih odredaba naših narodnih republika“, kut. 433.

²⁷ Usp. čl. 5 Zakona o Prezidijumu Sabora NRH, NN 8(1947).

²⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Prezidijumu Sabora NRH, NN 29(1951).; HR-HDA-1643. Savjet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti Vlade NRH. Obrazloženje zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Prezidijumu Sabora, spis b.b./1951., mapa 37.

²⁹ Bukvić, N. Izvršno vijeće Sabora Narodne Republike Hrvatske: ustroj i djelovanje (1953–1963). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 55(2012), str. 17–18.

preuzele su i Komisija za tumačenje zakona te Komisija za narodne odbore, koje je kao svoja stalna radna tijela ustrojio Sabor 6. veljače 1953. godine.³⁰

Federativno uređenje jugoslavenske države podrazumijevalo je podjelu javnih poslova između savezne države i republika članica. Ta podjela utvrđena je u saveznom i republičkim ustavima. Provedena je na tri razine. Prva se odnosi na poslove u isključivoj nadležnosti FNRJ, druga na poslove kojima se bave i FNRJ i republike članice, a treća na poslove koji su u cijelosti prepušteni republikama članicama. Ti poslovi obavljali su se preko najviših saveznih, odnosno republičkih tijela državne vlasti i tijela državne uprave. Iz te podjele proizlazila je i razlika u djelokrugu Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ i republičkih prezidijuma. Bitna razlika bila je ta da republička tijela vlasti nisu imala ovlasti na području vanjskih poslova. Tako je, za razliku od republičkih prezidijuma, u djelokrugu Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ bilo predstavljanje države u međunarodnim odnosima (predsjednik i tajnik Prezidijuma zajedno ili predsjednik sam), ratificiranje međunarodnih ugovora, imenovanje diplomatskih predstavnika u stranim državama, te primanje vjerodajnica i opozivnih pisama diplomatskih predstavnika stranih država. Bio je ovlašten proglasiti opću mobilizaciju i ratno stanje. Ocjenjivao je suglasnost republičkih zakona sa saveznim ustavom i zakonima uz naknadnu potvrdu Narodne skupštine FNRJ te suglasnost sa saveznim ustavom i saveznim propisima akata republičkih vlada koje je obustavila Vlada FNRJ.³¹

Uvodno sam napomenuo kako se u literaturi prezidijum određuje kao „kolektivni šef“ odnosno „kolektivni predsjednik“ države. S obzirom na opisani djelokrug, smatram da to nije u potpunosti odgovarajuće određenje. Na takav način nije ga se određivalo ni u tadašnjim ustavno-pravnim tekstovima. Kao primjer navodim kako je savezno Predsjedništvo/Prezidijum opisao Ivo Krbek u tekstu iz 1945. godine, dakle prije donošenja saveznog i republičkih ustava: „Bilo bi posve krivo shvatiti Predsjedništvo nekom vrsti kolegijalnog državnog glavarara. Ono nema toga značaja, nego više značaj nekog izvršnog odbora Ustavotvorne skupštine, pa ono tako i vrši i funkcije, koje ne vrše u ustavnim državama državni glavari – amo ide naročito davanje obaveznih tumačenja saveznim zakonima. [...] Naše Predsjedništvo odgovara uglavnom sovjetskom sustavu, ali ovo podudaranje nije nastalo zbog nekog prostog imitiranja, nego posve prirodnim razvojem – i što se u našem razvoju išlo za tim da se što snažnije razvije ideja narodne vladavine i istinske federacije.“³²

³⁰ Odluka o izboru Komisije za tumačenje zakona i Komisije za narodne odbore, 6. veljače 1953., NN 9(1953).

³¹ Usp.: Čl. 74 Ustava FNRJ, SL 10(1946).

³² HR-HDA-1081. Sabor SRH. 18.3. Državni ustroj. Članak I. Krbeka „Predsjedništvo Ustavotvorne skupštine“, *Vjesnik*, 9. prosinca 1945.; Usp. i: *Isto*. Članak S. Pulišelića „Iz diskusije o nacrtu Ustava: Tko je predsjednik Federativne Narodne Republike Jugoslavije“, *Slobodna Dalmacija*, 12. veljače 1946., kut. 1820.

Vežano uz opisani formalni položaj i djelokrug Prezidijuma Sabora, treba upozoriti na – u literaturi općeprihvaćenu tezu – kako su stvarnu vlast i monopol odlučivanja imala najviša tijela Komunističke partije Jugoslavije/Saveza komunista Jugoslavije, tj. Komunističke partije Hrvatske/Saveza komunista Hrvatske. Primarno mjesto oblikovanja politikâ bila su partijska tijela, čiji su zaključci zatim usvajani u formalnim državnim tijelima vlasti u obliku zakonskih i drugih akata.³³ Na taj su način formalna državna tijela vlasti bila partijske transmisije. Analiza uloge Prezidijuma Sabora kao partijske transmisije tema je za poseban rad, no ovdje ću je naznačiti jednim primjerom. Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske (CK KPH) između ostaloga planirao je dnevni red i sadržaj sjednica Prezidijuma Sabora. To ilustriraju upute Vladimira Bakarića sa sjednice CK KPH održane 16. travnja 1946. godine: „18. IV. je sjednica Predsjedništva Sabora, na kojoj će se raspraviti naš budžet, ujedno treba donijeti ukaz o imenovanju predsjednika Kontrolne komisije. Osim ekspozea koji će dati članovi Vlade, potrebno je da u diskusiji učestvuju i članovi Prezidijuma izvan Vlade. Rade bi trebao da ocjeni pravilnost partijske linije. Predlaže da se ovaj puta on ne osvrće na rad popova, već da drug Stevo u svom ekspozeu obradi to pitanje. U ocjeni stanja treba da se podvuče daljnja konsolidacija prilika u zemlji na svim sektorima društvenog i državnog delovanja.“³⁴

Iz zapisnika četiriju sjednica Prezidijuma Sabora održanih 18. i 19. travnja te godine (po dvije sjednice u istom danu) vidljivo je da su teme o kojima je govorio Bakarić uvrštene na njegov dnevni red. Između ostalog, raspravljani su prijedlozi proračuna i financijskog zakona NRH za 1946. godinu te formiranje Kontrolne komisije NRH i imenovanje njezina predsjednika. Vladimir Bakarić iznio je ekspoze o politici Vlade, a nakon njega više je ministara govorilo o stanju u njihovim resorima: Aleksandar Koharović o zdravstvu, Ivan Krajačić o unutrašnjim poslovima, Hinko Krizman o socijalnoj politici, Stanko Čanica Opačić o građevini, Stjepan Prvčić o poljoprivredi i šumarstvu, Rade Pribićević o industriji i Zlatan Sremec o prosvjeti. Na kraju je govorio potpredsjednik Vlade NRH Franjo Gaži,

³³ *Zapisnici Politbira Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945–1952.* Svezak 1. Vojnović, B. (priř.). Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2005, str. 10–11; Jandrić, B. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom. Komunistička partija Hrvatske 1945.–1952.: organizacija, uloga, djelovanje.* Zagreb : Srednja Europa, 2005, str. 149; Bilandžić, D. *Hrvatska moderna povijest.* Zagreb : Golden marketing, 1999, str. 215–216; Matković, H. *Povijest Jugoslavije: 1918–1991: hrvatski pogled.* Zagreb : Naklada P.I.P. Pavičić, 1998, str. 281; Petranović, B. *Istorija Jugoslavije 1918–1988. Treća knjiga. Socijalistička Jugoslavija 1945–1988.* Beograd : Nolit, 1988, str. 72 i 76; Radelić, Z. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991.: od zajedništva do razlaza.* Zagreb : Školska knjiga – Hrvatski institut za povijest, 2006, str. 56–71; Goldstein, I. *Hrvatska povijest.* Zagreb : Europapress holding, 2008, str. 429–431.

³⁴ *Zapisnici Politbira Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945–1952.* Svezak 1. Vojnović, B. (priř.). Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2005, str. 202. Osobe navedene u citatu su Ivan Krajačić Stevo i Rade Žigić.

„podvukavši politiku Vlade istaknutu u ekspozeu predsjednika Narodne vlade Vladimira Bakarića“.³⁵

3. Ustroj i sastav Prezidijuma Sabora

Prezidijum Sabora bio je kolegijalno tijelo, sastavljeno od saborskih zastupnika. Odluku o njegovu sastavu formalno je donosio Sabor, ali na osnovu zaključaka donesenih na sjednicama Politbiroa CK KPH. Bira se na isto razdoblje na koje je izabran i Sabor, s time da je nakon raspuštanja Sabora, nastavljao obavljati dužnosti sve do izbora novog Prezidijuma Sabora. Prema tomu, njegovo djelovanje možemo podijeliti u četiri mandatna razdoblja: Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske/Prezidijum Sabora NRH (25. srpnja 1945.–30. studenoga 1946.), Prezidijum Ustavotvornog sabora NRH (30. studenoga 1946.–20. siječnja 1947.), Prezidijum Sabora NRH prvoga saziva (20. siječnja 1947.–4. prosinca 1950.) i Prezidijum Sabora NRH drugoga saziva (4. prosinca 1950.–6. veljače 1953.). U tom razdoblju broj njegovih članova i sastav mijenjali su se.

Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske/Prezidijum Sabora NRH (25. srpnja 1945.–30. studenoga 1946.) imalo je predsjednika, dva potpredsjednika, tajnika i dva njegova zamjenika te 26 članova. Postojalo je i tzv. uže Predsjedništvo koje su činili predsjednik, potpredsjednici i tajnik. Predsjednik Sabora, a ujedno i Predsjedništva/Prezidijuma bio je Vladimir Nazor. Funkcije dvaju potpredsjednika Sabora, odnosno njegova Predsjedništva/Prezidijuma najprije su obavljali Franjo Gaži i Rade Pribičević (do 2. listopada 1945.), nakon toga Antun Babić Tuna i Rade Pribičević (do 26. veljače 1946.), te Antun Babić Tuna i Stevo Zečević od 26. veljače 1946. godine do kraja mandata. Tajnik je bio Mile Počuča, a njegovi zamjenici Dušan Čalić i Stjepan Prvčić. Članovi Predsjedništva/Prezidijuma bili su Vladimir Bakarić, Duško Brkić, Nikola Brozina, Tomo Čiković, Frane Frol, Franjo Gaži, Pavle Gregorić, Maca Gržetić, Andrija Hebrang, Aleksandar Koharović, Slavko Komar, Ivan Krajačić, Vicko Krstulović, Ivan Kuzmić, Filip Lakuš, Karlo Mrzović, Stanko Čanica Opačić, Kata Pejnović, Rade Pribičević, Vanja Radauš, Svetozar Ritig, Zlatan Sremec, Marijan Stilinović, Stanko Škare, Ante Vrkljan i Rade Žigić.³⁶

Od radnih tijela djelovao je Odbor za molbe i žalbe, ustrojen na sjednici Predsjedništva 8. rujna 1945. godine. Raspravljao je o prijedlozima Vlade NRH, predsjednika i članova Sabora i članova odbora. U njegovoj nadležnosti bilo je i rješavanje molbi i žalbi osoba kažnjenih po Zakonu o zaštiti nacionalne časti Hr-

³⁵ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora NRH. Zapisnici 15.–18. sjednice, 18.–19. travnja 1946.

³⁶ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnik 8. sjednice Predsjedništva Narodnog sabora Hrvatske, 8. rujna 1945.; *Peto zasjedanje Sabora NRH (ZAVNOH-a): (26.–30. kolovoza 1946.): stenografski zapisnici*. Zagreb : Izdanje Sabora NRH, 1950, str. 169.

vata i Srba u Hrvatskoj. O tome je odlučivao na zajedničkim sjednicama s užim Predsjedništvom.³⁷

Zakon o Prezidijumu Ustavotvornog sabora NRH, utvrđivao je da se to tijelo sastoji od predsjednika, dvaju potpredsjednika i tajnika koji su ujedno činili Predsjedništvo Prezidijuma, te najviše 23 člana.³⁸ Izabran je na trećoj sjednici Ustavotvornog sabora održanoj 30. studenoga 1946. godine, u sljedećem sastavu: predsjednik je bio Vladimir Nazor, prvi potpredsjednik Mile Počuča, drugi potpredsjednik Antun Babić Tuna, a tajnik Ivo Sarajčić. Za članove, njih 19, izabrani su Vladimir Bakarić, Marko Belinić, Antun Biber, Duško Brkić, Frane Frol, Franjo Gaži, Pavle Gregorić, Maca Gržetić, Andrija Hebrang, Josip Hrnčević, Ivan Krajačić, Vicko Krstulović, Karlo Mrazović, Rade Pribičević, Stjepan Prvčić, Svetozar Ritig, Stanko Škare, Antun Vrkljan i Rade Žigić. Dva mjesta članova ostala su nepopunjena, za dvoje zastupnika koji će biti izabrani poslije izbora na području Istre, Rijeke, Zadra i Lastova, koji su u to vrijeme bili formalno izvan granica Hrvatske.³⁹

Po donošenju Ustava NRH 18. siječnja 1947. godine, završetku rada Ustavotvornog sabora i njegovu pretvaranju u Sabor kao redovno predstavničko tijelo, dotadašnji Prezidijum Ustavotvornog sabora i Vlada izabrani u njegovu mandatu, podnijeli su Saboru deklarativne ostavke kako bi mu omogućili da u „ustavnom periodu državnog života“ ta tijela formira „u smislu našeg Ustava“.⁴⁰ O tim ostavkama Sabor je raspravio na prvoj sjednici prvog izvanrednog zasjedanja 20. siječnja 1947. godine. Ostavka Prezidijuma Sabora ni nije bila uvrštena na dnevni red. Nakon što je predsjednik obavijestio o njezinu zaprimanju, Sabor je jednoglasno odlučio da se ostavka ne prihvati, nego da Prezidijum Sabora nastavi s radom u dotadašnjem sastavu.⁴¹ Tog dana donesen je i već spomenuti Zakon o Prezidijumu Sabora NRH, kojim su potvrđene ranije odredbe o njegovu sastavu: predsjednik, potpredsjednici i tajnik, koji ujedno čine Predsjedništvo Prezidijuma, te najviše 23 člana. Usporedbe radi, savezni ustav utvrđivao je da se Prezidijum Narodne skupštine FNRJ sastoji od predsjednika, šest potpredsjednika, tajnika i najviše 30 članova.⁴² Ustavi Crne Gore i Hrvatske govore o dva potpredsjednika republičkog

³⁷ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 2.3. Dokumentacija o organizaciji Sabora NRH, Organizaciona struktura Narodnog sabora Hrvatske, b.g., kut. 1.; HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnik 8. sjednice Predsjedništva Narodnog sabora Hrvatske, 8. rujna 1945.

³⁸ Čl. 2 i 3 Zakona o Prezidijumu Ustavotvornog sabora NRH, NN 143(1946).

³⁹ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 3.2. Zapisnici sjednica Ustavotvornog sabora. Zapisnik 3. sjednice, 30. studenoga 1946., kut. 2.

⁴⁰ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 4.3. Ukazi i ostavke. Ostavka Vlade, dopis predsjednika Vlade od 20. siječnja 1947., kut. 7.; *Prvo izvanredno zasjedanje Sabora NRH (20. siječnja–10. ožujka 1947.): stenografski zapisnici*. Zagreb : Izdanje Sabora NRH, 1951, str. 6–7.

⁴¹ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 4.2.1. Prvo izvanredno zasjedanje. Zapisnik 1. sjednice, 20. siječnja 1947., kut. 7.

⁴² Čl. 73 Ustava FNRJ, SL 10(1946).

prezidijuma, Slovenije o dva do tri, a BiH, Makedonije i Srbije o tri potpredsjednika. Samo je makedonski ustav izričito odredio da može imati jednog tajnika. Ostali ustavi određivali su da ima tajnika, no ne i točan broj (jedan ili više njih). U vezi s brojem članova, Ustav NRH određivao je najviše 23 člana, Srbije 30, Slovenije i BiH 20, Makedonije 15, a Crne Gore 11 članova.⁴³

U mandatom razdoblju 20. siječnja 1947.–4. prosinca 1950., bilo je više promjena u sastavu Prezidijuma Sabora. Najčešće su bile posljedica razrješenja pojedinih članova Prezidijuma Sabora zbog ukidanja zastupničkog imuniteta i njihova, politički motiviranoga, kaznenog progona. Manjim dijelom bile su posljedica smrti člana ili davanja ostavke zbog odlaska na novu dužnost.

Tri nova člana izabrana su nakon izbora održanih 30. studenoga 1947. godine na području Istre, Rijeke, Zadra i Lastova, pripojenog Hrvatskoj na osnovu Ugovora o miru s Italijom zaključenog u Parizu 10. veljače 1947. godine. Ukazom Prezidijuma Sabora od 25. rujna 1947. godine na njih je proširena važnost ustava i drugih propisa koji su tada važili u Hrvatskoj, čime su bili ispunjeni preduvjeti da se na tom području provedu i izbori zastupnika za Sabor.⁴⁴ Po provedenim izborima, na sjednici Sabora održanoj 9. prosinca 1947. godine, za članove Prezidijuma Sabora izabrani su Giuseppe Arrigoni, Francesco Nefat i Savo Zlatić.⁴⁵

Tajnik Prezidijuma Sabora Ivo Sarajčić podnio je ostavku zbog odlaska na drugu dužnost, a na njegovo mjesto Sabor je 10. ožujka 1947. godine izabrao zastupnika Juru Franičevića.⁴⁶ Nakon smrti Vladimira Nazora 19. lipnja 1949. godine, na sjednici Sabora održanoj 15. listopada, za predsjednika Prezidijuma Sabora izabran je Karlo Mrazović.⁴⁷ Nakon što je dotadašnji potpredsjednik Mile Počuča podnio ostavku na tu dužnost „zbog velikog opsega poslova, skopčanih s njegovom novom dužnošću predsjednika Komisije državne kontrole Narodne Republike Hrvatske“, Sabor je na sjednici održanoj 17. svibnja 1950. godine za novu potpredsjednicu Prezidijuma Sabora izabrao Katu Pejnović. Mile Počuča ostao je član Prezidijuma Sabora, a kao njegov novi član na istoj je sjednici izabran Jakov Blažević.⁴⁸

⁴³ HR-HDA-279. Predsjedništvo Vlade NRH. Odjel za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti. Elaborat „Komparacija ustavnih odredaba naših narodnih republika“, kut. 433.

⁴⁴ Ukaz o proširenju važnosti ustava, zakona i drugih propisa NRH na području Istre, gradova Rijeke i Zadra te otoka Lastova, 25. rujna 1947., NN 87(1947).; Ukaz Prezidijuma Sabora NRH o raspisivanju izbora, 14. listopada 1947., NN 91(1947).

⁴⁵ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 4.2.3. Drugo redovno zasjedanje Sabora NRH. Zapisnik 2. sjednice, 9. prosinca 1947., kut. 7.

⁴⁶ *Isto.* 4.2.1. Prvo izvanredno zasjedanje Sabora NRH. Zapisnik 3. sjednice, 10. ožujka 1947., kut. 7.

⁴⁷ *Isto.* 4.2.8. Šesto redovno zasjedanje. Zapisnik 1. sjednice, 15. listopada 1949., kut. 7.

⁴⁸ *Isto.* 4.2.10. Sedmo redovno zasjedanje. Zapisnik 2. sjednice, 17. svibnja 1950., kut. 7.; *Sedmo redovno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske (16.–17. svibnja 1950.): stenografski zapisnici.* Zagreb : Izdanje Sabora NRH, 1950, str. 9.

Na prijedlog Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ, Prezidijum Sabora je 15. svibnja 1948. godine donio odluku o odobrenju pokretanja kaznenog postupka protiv Andrije Hebranga, a njegovo je Predsjedništvo na sjednici 14. prosinca te godine odlučilo predložiti Saboru da ga razriješi dužnosti člana Prezidijuma Sabora. Taj prijedlog prihvaćen je te je na sjednici Sabora održanoj 17. prosinca 1948. godine Hebrang razriješen, a na njegovo mjesto kao novi član Prezidijuma Sabora izabran je Zvonko Brkić.⁴⁹ Na prijedlog javnog tužioca za grad Zagreb, Prezidijum Sabora je na sjednici 14. veljače 1949. godine odobrio uhićenje i pokretanje kaznenog postupka protiv Save Zlatića. Izvještaj o odluci Prezidijuma Sabora o ukidanju imuniteta Sabor je primio na sjednici 7. travnja 1949. godine. Savu Zlatića tada je razriješio dužnosti člana Prezidijuma Sabora, a na njegovo mjesto izabrao je Tomaza Dobrića.⁵⁰ U ljeto 1950. godine pokrenut je postupak protiv Duška Brkića, Rade Žigića i Stanka Čanice Opačića. O njihovu političkom djelovanju opširno se raspravljalo na partijskim tijelima, te odlučeno da se njihovo izbacivanje iz Vlade NRH i Prezidijuma Sabora mora staviti na dnevni red predstojećeg zasjedanja Sabora.⁵¹ Tako je i bilo. Na posljednjoj sjednici prvog saziva Sabora 11. rujna 1950. godine, Duško Brkić i Rade Žigic razriješeni su dužnosti članova Prezidijuma Sabora, a sva trojica dužnosti u Vladi NRH. Na upražnjena mjesta u Prezidijumu Sabora izabrani su Nikola Sekulić i Dušan Čalić.⁵²

Početak drugog saziva, na drugoj sjednici prvog redovnog zasjedanja održanoj 4. prosinca 1950. godine, Sabor je razriješio dotadašnje i imenovao nove članove Prezidijuma Sabora. Predsjednik je i dalje bio Karlo Mrazović, potpredsjednici Antun Babić Tuna i Kata Pejnović, a tajnik Jure Franičević. Za članove su izabrani Giuseppe Arrigoni, Vladimir Bakarić, Marko Belinić, Antun Biber, Jakov Blažević, Zvonko Brkić, Dušan Čalić, Tomazo Dobrić, Frane Frol, Franjo Gaži, Ivan Grandža, Maca Gržetić, Pavle Gregorić, Josip Hrnčević, Ivan Krajačić, Vicko Krstulović, Franjo Nefat, Mile Počuča, Marko Polović, Rade Pribičević, Svetozar Ritig, Nikola Sekulić i Ante Vrkljan.⁵³ Zbog odlaska na dužnost veleposlanika FNRJ u Meksiku, Karlo Mrazović podnio je ostavku, te je na sjednici održanoj 18.

⁴⁹ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora NRH. Zapisnik 14. sjednice, 15. svibnja 1948.; HR-HDA-1081. Sabor SRH. 4.2.5. Četvrto redovno zasjedanje. Zapisnik 2. sjednice, 17. prosinca 1948., kut. 7.

⁵⁰ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora NRH. Zapisnik 21. sjednice, 14. veljače 1949.; Zapisnik 156. sjednice Predsjedništva Prezidijuma Sabora, 1. travnja 1949.; HR-HDA-1081. Sabor SRH. 4.2.7. Peto redovno zasjedanje. Zapisnik 1. sjednice, 7. travnja 1949., kut. 7.

⁵¹ HR-HDA-1220. CK SKH. Plenumi. Izvanredni, peti plenarni sastanak CK KPH 10. rujna 1950. Zapisnik, rezolucija i okružnica svim partijskim organizacijama, kut. 1.

⁵² HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora. Zapisnik 252. sjednice Predsjedništva Prezidijuma Sabora, 11. rujna 1950.; HR-HDA-1081. Sabor SRH. 4.2.11. Osmo redovno zasjedanje, 11. rujna 1950., kut. 7.

⁵³ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 5.2.1. Prvo redovno zasjedanje. Zapisnik 2. sjednice, 4. prosinca 1950., kut. 15.

ožujka 1952. godine, Sabor za novog predsjednika Prezidijuma Sabora izabrao Vicka Krstulovića.⁵⁴ Odluka o tome prethodno je donijeta na sjednici Politbiroa CK KPH održanoj 7. ožujka 1952. godine.⁵⁵

U razdoblju 1945.–1953., u djelovanje Prezidijuma Sabora bilo je uključeno ukupno 46 saborskih zastupnika. Njih 13 bili su članovi u sva četiri mandatna razdoblja, 11 u tri, 8 njih u dva, a 14 u samo jednom mandatu. Pregled svih članova, abecednim redom, naveden je u tablici u nastavku. Polja označena sivom bojom označavaju pripadnost pojedinomu mandatu Predsjedništva/Prezidijuma Sabora. Na osnovu takvog prikaza moguće je pratiti kontinuitet sudjelovanja svakog od članova u radu tog tijela. U tablici su označene i pojedinačne, prethodno opisane promjene do kojih je dolazilo uslijed smrti članova ili ostavke te razrješenja zbog odlaska na drugu dužnost ili pokretanja kaznenog postupka. Kod članova imenovanih nakon dopunskih izbora održanih 30. studenoga 1947. godine na području pripojenom Hrvatskoj na temelju Ugovora o miru s Italijom zaključenog u Parizu 10. veljače 1947. godine, dodana je posebna napomena (IRZL).⁵⁶

Tablica 2. *Popis članova Predsjedništva Narodnog sabora Hrvatske/Prezidijuma Sabora NRH, 25. srpnja 1945. – 6. veljače 1953. godine*

Prezime i ime člana	Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske/ Prezidijuma Sabora NRH 1945.–1946.	Prezidijum Ustavotvornog sabora NRH 1946.–1947.	Prezidijum Sabora NRH 1947.–1950.	Prezidijum Sabora NRH 1950.–1953.
Arrigoni Giuseppe			od 9.12.1947. (IRZL)	
Babić Antun	potpredsjednik od 2.10.1945.	potpredsjednik	potpredsjednik	potpredsjednik
Bakarić Vladimir				
Belinić Marko				
Biber Antun				
Blažević Jakov			od 17.5.1950.	

⁵⁴ HR-HDA-1081. Sabor SRH. 5.1.2. Odluke i rezolucije Sabora NRH 1950.–1953. Odluka o razrješenju dužnosti Karla Mrazovića, predsjednika Prezidijuma Sabora NRH, broj 2309/1952., kut. 13.; 5.2.5. Četvrto redovno zasjedanje. Zapisnik 2. sjednice, 18. ožujka 1952., kut. 15.

⁵⁵ *Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945–1952.* Svezak 2. Vojnović, B. (prir.). Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006, str. 965.

⁵⁶ IRZL – Istra, Rijeka, Zadar i Lastovo.

Prezime i ime člana	Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske/ Prezidijuma Sabora NRH 1945.–1946.	Prezidijum Ustavotvornog sabora NRH 1946.–1947.	Prezidijum Sabora NRH 1947.–1950.	Prezidijum Sabora NRH 1950.–1953.
Brkić Dušan (Duško)			do 11.9.1950.	
Brkić Zvonko			od 17.12.1948.	
Brozina Nikola				
Čalić Dušan	zamjenik tajnika		od 11.9.1950.	
Čiković Tomo				
Dobrić Tomažo			od 7.4.1949.	
Franičević Jure			tajnik od 10.3.1947.	tajnik
Frol Frane				
Gaži Franjo	potpredsjednik do 2.10.1945.			
Grandža Ivan				
Gregorić Pavle				
Gržetić Maca				
Hebrang Andrija			do 17.12.1948.	
Hrnčević Josip				
Koharović Aleksandar				
Komar Slavko				
Krajačić Ivan				
Krstulović Vicko				predsjednik od 18.3.1952.
Kuzmić Ivan				
Lakuš Filip				
Mrazović Karlo			predsjednik od 15.10.1949.	predsjednik do 18.3.1952.
Nazor Vladimir	predsjednik	predsjednik	predsjednik, umro 19.6.1949.	
Nefat Franjo			od 9.12.1947. (IRZL)	

Prezime i ime člana	Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske/ Prezidijuma Sabora NRH 1945.–1946.	Prezidijum Ustavotvornog sabora NRH 1946.–1947.	Prezidijum Sabora NRH 1947.–1950.	Prezidijum Sabora NRH 1950.–1953.
Opačić Stanko Čanica				
Pejnović Kata			potpredsjednica od 17.5.1950.	potpredsjednica
Počuča Mile	tajnik	potpredsjednik	potpredsjednik do 17.5.1950.	
Polović Marko				
Pribičević Rade	potpredsjednik do 26.2.1946.			
Prvčić Stjepan	zamjenik tajnika			
Radauš Vanja				
Ritig Svetozar				
Sarajčić Ivo		tajnik	tajnik do 10.3.1947.	
Sekulić Nikola			od 11.9.1950.	
Sremec Zlatan				
Stilinović Marijan				
Škare Stanko				
Vrkljan Ante				
Zečević Stevo	potpredsjednik od 26.2.1946.			
Zlatic Savo			od 9.12.1947. do 7.4.1949. (IRZL)	
Žigić Rade			do 11.9.1950.	

U nastavku ću ukratko opisati dobnu, spolnu, nacionalnu i političku strukturu članova Prezidijuma Sabora u dva najduža mandata (1947.–1953.). Kako su svi članovi Prezidijuma ujedno bili i saborski zastupnici, osnovni izvor za takvu analizu bili su mi dosjei vođeni za sve zastupnike oba saziva. U strukturu članova prvog mandatnog razdoblja uključio sam i tri nova člana izabrana nakon izbora održanih 30. studenoga 1947. godine na području Istre, Rijeke, Zadra i Lastova. Za oba saziva, analiza dobne, spolne i nacionalne strukture rađena je prema podacima koji su odgovarali stanju prilikom izbora, odnosno početkom mandata. Na-

ime, kako je opisano, tijekom oba mandata bilo je slučajeva pojedinačnih promjena u sastavu. Time je dolazilo do promjene pojedinačnih parametara, ali oni nisu u bitnome mijenjali ukupnu sliku strukture. Podatke o političkoj strukturi članova sažeto ću prikazati na temelju podataka koje je o tome utvrdio Berislav Jandrić.⁵⁷

U mandatu 1947.–1950., prema starosti u godini u kojoj su imenovani, najveći broj članova (njih 21 ili 80,77%) bilo je u dobi između 32 i 48 godina. Od preostalih pet članova, dva su bila u dobi od 51 i 55 godina, a tri su bila starija od 70 godina (Vladimir Nazor, Antun Babić Tuna i Svetozar Ritig). Slične odnose pokazuje i dobna struktura članova Prezidijuma u mandatu 1950.–1953. U odnosu na prethodni, taj je saziv po dobi bio stariji, dijelom kao posljedica toga što je većina članova ponovno imenovana na još jedan mandat. Mlađih od 50 godina bilo je 15 članova (55,56%), u dobi od 50 do 58 njih 8 (29,63%), jedan član imao je 62 godine, a tri su bila starija od 70 (Ivan Grandža, Antun Babić Tuna i Svetozar Ritig). Detaljnija struktura po dobnim skupinama za oba saziva prikazana je u tablici u nastavku.

Tablica 3. *Dobna struktura članova Prezidijuma Sabora 1947.–1953.*

Dob (starost)	Mandat 1947.–1950.		Mandat 1950.–1953.	
	Broj članova	%	Broj članova	%
20–29	0	0	1	3,7
30–39	9	34,62	7	25,93
40–49	12	46,15	7	25,93
50–59	2	7,69	8	29,63
60–69	0	0	1	3,7
70–79	3	11,54	3	11,11

Prema spolu, većina članova Prezidijuma Sabora bili su muškarci. Početkom prvog mandata jedina članica bila je Maca Gržetić. U svibnju 1950. članicom i potpredsjednicom imenovana je Kata Pejnović. Njih dvije bile su jedine žene u Prezidijumu Sabora i u mandatu 1950.–1953.

Prema nacionalnoj strukturi, u mandatu 1947.–1950. bilo je najviše Hrvata (21 ili 80,77%). Četiri člana bili su Srbi (15,38%), a jedan Talijan (3,85%). Gotovo identična nacionalna struktura bila je i u mandatu 1950.–1953.: 21 Hrvat (77,78%), 5 Srba (18,52%) i 1 Talijan (3,7%).

⁵⁷ Kako pojašnjava, stranačku pripadnost članova Prezidijuma Sabora utvrđivao je na temelju literature, uz pomoć enciklopedija, leksikona, partijskih dokumenata, raznovrsnog arhivskoga gradiva, kao i osobnim saznanjima i kontaktima sa sudionicima tih događaja, odnosno njihovim obiteljima. Jandrić, B. O jednom aspektu uspostave partijskog monopola u Hrvatskoj 1946–1953. Promjene u stranačkoj pripadnosti narodnih zastupnika članova Prezidijuma i Vlade Sabora Narodne Republike Hrvatske. *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest* (Zagreb). 31(1998), str. 143.

U Saboru su bile zastupljene samo grupacije okupljene u Narodnu frontu Hrvatske. Jedna od takvih grupacija preko koje je komunistička partija nastojala stvoriti privid višestranačkog sustava i prikazati slobodu političkog organiziranja bila je HRSS, proizišla iz grupe članova predratnog HSS-a koji su se u vrijeme NOB-a odlučili za aktivno političko djelovanje i suradnju s komunističkom partijom.⁵⁸ Zbog toga se o političkoj strukturi saborskih zastupnika, a tako i članova Prezidijuma Sabora koji su iz njihova reda imenovani, može govoriti vrlo uvjetno. U dostupnim izvorima koji govore o tome, u pravilu se kao skupine navode komunisti, članovi HRSS-a i stranački neopredijeljeni. Pojedini izvori sadrže podatak i o broju članova HRSS-a koji su ujedno bili i članovi partije.⁵⁹ Prema podacima koje je utvrdio Berislav Jandrić, većina članova Prezidijuma Sabora u oba mandata bili su komunisti: u prvom njih 17 ili 65,38%, a u drugom 19 ili 70,38%. HRSS-u je formalno pripadalo po 6 članova u oba mandata (23,08% u prvom i 22,22% u drugom). Rade Pribičević formalno je pripadao SDS-u, a Vladimir Nazor i Svetozar Ritig bili su stranački neopredijeljeni.⁶⁰

Tablica 4. *Politička struktura članova Prezidijuma Sabora 1947.–1953.*

	Mandat 1947.–1950.		Mandat 1950.–1953.	
	Broj	%	Broj	%
KPH	17	65,38	19	70,38
HRSS	6	23,08	6	22,22
SDS	1	3,85	1	3,70
Stranački neopredijeljeni	2	7,69	1	3,70

Ustroj i način rada Prezidijuma Sabora bili su utvrđeni posebnim Pravilnikom od 7. kolovoza 1947. godine.⁶¹ Bio je izrađen po uzoru na Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i poslovanju Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ iz srpnja 1946. godine.⁶² O poslovima iz djelokruga, Prezidijum Sabora odlučivao je na sjednicama koje u pravilu nisu bile javne. Pravo prisustvovanja sjednicama imali su samo članovi Prezidijuma Sabora, ali je postojala mogućnost pozivanja i drugih osoba radi izlaganja o nekom predmetu. Predsjedništvo Prezidijuma moglo je odrediti da određena sjednica Prezidijuma bude javna. Na rad u sjednicama, analogno su se primjenjivale odredbe Poslovnika Sabora. Kao akte, Prezidijum Sabora donosio je ukaze, uputstva, odluke i rješenja.

⁵⁸ Radelić, Z. *Hrvatska seljačka stranka 1941.–1950.* Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 1996, str. 166.

⁵⁹ *Isto*, str. 225.

⁶⁰ Jandrić, B. O jednom aspektu uspostave partijskog monopola u Hrvatskoj 1946–1953., str. 146–147.

⁶¹ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora NRH. Zapisnik 8. sjednice, 7. kolovoza 1947.

⁶² Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i poslovanju Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, SL 62(1946).

Tim pravilnikom, Prezidijum Sabora za obavljanje većine poslova iz djelokruga ovlastio je svoje uže Predsjedništvo. Da je ono vrlo aktivno djelovalo, pokazuje broj održanih sjednica i raspravljenih točki dnevnog reda. U razdoblju 20. siječnja 1947. – 6. siječnja 1953., Prezidijum Sabora održao je 59 sjednica i raspravio o 176 točki dnevnoga reda. Njegovo uže Predsjedništvo u razdoblju 22. siječnja 1947. – 23. siječnja 1953. održalo je 407 sjednica i raspravilo o 553 točke dnevnog reda. Treba naglasiti da se najveći dio njih odnosio na raspravu o molbama za pomilovanje.⁶³

Administrativni poslovi obavljali su se u Uredu Prezidijuma Sabora, koji se sastojao od četiri odjela: 1. Kabinet predsjednika, 2. Tajništvo, 3. Odjel za izgradnju narodne vlasti i 4. Odjel za pomilovanja. Unutar Tajništva, predviđena su četiri odsjeka: 1. Opća kancelarija s ekonomatom i bibliotekom, 2. Kancelarija za odlikovanja i počasna zvanja, 3. Personalni odsjek i 4. Odsjek računovodstva i blagajne. Predsjedništvo Prezidijuma imalo je mogućnost imenovati Pravni savjet, savjetodavno tijelo sastavljeno od pravnih stručnjaka.⁶⁴

Takav ustroj bio je preslika ustroja Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, uz razlike koje su proizlazile iz opisanih različitih nadležnosti (savezna, republička) tih dvaju tijela. Prezidijum Narodne skupštine FNRJ imao je tri odjela: 1. Tajništvo, 2. Odjel za ocjenu suglasnosti i tumačenje zakona, 3. Odjel za pomilovanje. Unutar Tajništva, bilo je ustrojeno sedam odsjeka: 1. Kabinet tajnika Prezidijuma s Protokolom, 2. Opća kancelarija, 3. Personalni odsjek, 4. Blagajna, računovodstvo i ekonomat, 5. Tehnički odsjek, 6. Biblioteka, 7. Odsjek sigurnosti. Unutar Odjela za ocjenu suglasnosti i tumačenja zakona bio je ustrojen Pravni savjet, a način rada tog Odjela u cjelini bio je utvrđen posebnim pravilnikom od 2. veljače 1946. godine.⁶⁵

Zaključak

O djelokrugu, ustroju i sastavu Prezidijuma Sabora ukratko se može zaključiti sljedeće:

Kao tijelo u sustavu državne vlasti u Hrvatskoj, djelovao je od 1945. do 1953. godine. Njegovi temelji, kao i drugih središnjih institucija vlasti (Sabor, Vlada, Vrhovni sud) postavljeni su u radu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), odnosno njegova Predsjedništva, u kojima je do završetka rata bilo objedinjeno obavljanje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.

⁶³ HR-HDA-278. Prezidijum Sabora NRH. Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora NRH 1947.–1953.; Zapisnici sjednica Predsjedništva Prezidijuma Sabora NRH, 1947.–1953.

⁶⁴ Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Prezidijuma Sabora NRH i njegova ureda, NN 72(1947).

⁶⁵ Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i radu Odjela za ocjenu suglasnosti i tumačenja zakona Prezidijuma narodne skupštine FNRJ, SL 1(1947).

Njegovo postojanje u sustavu državne vlasti, rezultat je preuzimanja sovjetskih ustavnih rješenja o organizaciji države i institucija vlasti u Ustav FNRJ iz 1946. godine, a preko njega i u ustave federalnih jedinica.

U razdoblju do konstituiranja Ustavotvornog sabora NRH i donošenja Ustava NRH, bio je glavno zakonodavno tijelo, jer je Sabor NRH održao samo jedno, petodnevno zasjedanje od 26. do 30. kolovoza 1946. godine. To potvrđuje podatak o 29 zakona koje je Prezidijum Sabora donio u razdoblju od 8. rujna 1945. do 20. studenoga 1946. godine. Osim zakonodavne, obavljao je i druge funkcije iz tadašnje nadležnosti Sabora.

Ustavom NRH iz siječnja 1947. godine dodijeljeno mu je obavljanje poslova koji se u pravilu povjeravaju predsjedniku države (predstavljanje u zemlji narodnog i državnog suvereniteta NRH, raspisivanje parlamentarnih izbora, davanje pomilovanja, dodjela odlikovanja i priznanja) te niz drugih izvršnih poslova, dijelom usko vezanih uz zakonodavni rad. Posebna funkcija odnosila se na nadzor nad radom narodnih odbora.

Bitna razlika u djelokrugu u odnosu na Prezidijum Narodne skupštine FNRJ bila je da nije imao ovlasti na području vanjskih poslova.

Iako je u Ustavu NRH iz siječnja 1947. godine naveden zajedno sa Saborom u poglavlju o najvišim tijelima državne vlasti u Hrvatskoj, u tadašnjim izvorima i ustavnopravnim tekstovima, u skladu s načelom jedinstva vlasti, određivalo ga se kao tijelo koje „proizlazi iz Sabora“ i njemu je podređeno.

Unatoč formalnom ustavnom određenju kao jednom od najviših tijela državne vlasti u Hrvatskoj, u stvarnosti je bio partijska transmisija jer su stvarnu vlast i monopol odlučivanja imala tijela KPJ/SKJ, tj. KPH/SKH.

Bio je kolegijalno tijelo, sastavljeno od saborskih zastupnika. Odluku o njegovu sastavu formalno je donosio Sabor, ali na temelju zaključaka donesenih na sjednicama Politbira CK KPH. Birao se na isto razdoblje na koje je izabran i Sabor, s time da je nakon raspuštanja Sabora, nastavljao obavljati dužnosti sve do izbora novog Prezidijuma Sabora.

U razdoblju 1945.–1953. u njegovo djelovanje bilo je uključeno ukupno 46 saborskih zastupnika. Njih 13 bili su članovi u sva četiri mandatna razdoblja, 11 u tri, 8 njih u dva, a 14 u samo jednom mandatu. Predsjednici su bili Vladimir Nazor, Karlo Mrazović i Vicko Krstulović.

U mandatu 1947.–1950., prema starosti u godini u kojoj su imenovani, najveći broj članova (njih 21 ili 80,77%) bilo je u dobi između 32 i 48 godina. Od preostalih pet članova, dva su bila u dobi od 51 i 55 godina, a tri su bila starija od 70 godina. U mandatu 1950.–1953., mlađih od 50 godina bilo je 15 članova (55,56%), u dobi od 50 do 58 njih 8 (29,63%), jedan član imao je 62 godine, a tri su bila starija od 70 godina.

Prema spolu, većina članova bili su muškarci. Jedine dvije žene u sastavu Prezidijuma bile su Maca Gržetić i Kata Pejnović.

Prema nacionalnoj strukturi, u mandatu 1947.–1950. bilo je najviše Hrvata (21 ili 80,77%). Četiri člana bili su Srbi (15,38%), a jedan Talijan (3,85%). Gotovo identična nacionalna struktura bila je i u mandatu 1950.–1953.: 21 Hrvat (77,78%), 5 Srba (18,52%) i 1 Talijan (3,7%).

Po političkoj pripadnosti, većina članova Prezidijuma Sabora bili su komunisti: u mandatu 1947.–1950. njih 17 ili 65,38%, a u mandatu 1950.–1953. njih 19 ili 70,38%. HRSS-u je formalno pripadalo po 6 članova u oba mandata. Rade Pribičević formalno je pripadao SDS-u, a Vladimir Nazor i Svetozar Ritig bili su stranački neopredijeljeni.

Ustroj i način rada bili su utvrđeni posebnim Pravilnikom od 7. kolovoza 1947. godine. Bili su preslika ustroja i načina rada Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, uz razlike koje su proizlazile iz različitih nadležnosti (savezna, republička) tih dvaju tijela.

Izvori i literatura

Arhivsko gradivo

HR-HDA-278. Prezidijum Sabora Narodne Republike Hrvatske (1945.–1953.)

Zapisnici sjednica Prezidijuma Sabora NRH, 1945.–1953.

Zapisnici sjednica Predsjedništva Prezidijuma Sabora NRH, 1945.–1953.

HR-HDA-279. Predsjedništvo Vlade Narodne Republike Hrvatske (1945.–1953.)

Odjel za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti, 1946.–1949.

HR-HDA-1081. Sabor Socijalističke Republike Hrvatske (1945.–1982.).

Sabor NRH, 1945.–1946. (serija 2)

Ustavotvorni sabor NRH, 1946.–1947. (serija 3)

Sabor NRH: saziv 1947.–1950. (serija 4)

Sabor NRH: saziv 1950.–1953. (serija 5)

Zbirka članaka iz jugoslavenskog tiska (hemeroteka): Zakonodavstvo (pod-serija 18.2)

HR-HDA-1220. Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (1941.–1990.)

Plenumi. Plenumi CK KPH nakon drugog kongresa KPH, 1948.–1954.

HR-HDA-1643. Savjet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti Vlade Narodne Republike Hrvatske (1950.–1953.)

Objavljeni i internetski izvori

1918 Constitution of the Russian Soviet Federated Socialist Republic. URL: <https://www.marxists.org/history/ussr/government/constitution/1918/index.htm> (02.03.2017.)

Constitution (Fundamental law) of the Union of Soviet Socialist Republics. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1936/12/05.htm> (02.03.2017.)

Peto zasjedanje Sabora NRH (ZAVNOH-a): (26.–30. kolovoza 1946.): stenografski zapisnici. Zagreb : Izdanje Sabora NRH, 1950.

Prvo izvanredno zasjedanje Sabora NRH (20. siječnja–10. ožujka 1947.): stenografski zapisnici. Zagreb : Izdanje Sabora NRH, 1951.

Sedmo redovno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske (16.–17. svibnja 1950.): stenografski zapisnici. Zagreb : Izdanje Sabora NRH, 1950.

The text of the Constitution of the USSR 1924. URL: <http://constitution.sokolniki.com/eng/History/RussianConstitutions/10266.aspx> (02.03.2017.)

Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945–1952. Svezak 1. Vojnović, B. (prir.). Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2005.

Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945–1952. Svezak 2. Vojnović, B. (prir.). Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006, str. 965.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske: Zbornik dokumenata 1944. (od 10. svibnja do 31. prosinca). Zagreb : Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1975.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske: Zbornik dokumenata 1945. (od 1. siječnja do 25. srpnja). Zagreb : Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1985.

Akti objavljeni u službenim listovima

Odluka o izboru Komisije za tumačenje zakona i Komisije za narodne odbore, 6. veljače 1953, *Narodne novine* 9(1953).

Odluka o Narodnoj vladi Hrvatske, *Narodne novine* 2(1945).

Odluka o ZAVNOH-u kao vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom tijelu i najvišem organu državne vlasti demokratske Hrvatske, *Narodne novine* 2(1945).

Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Prezidijuma Sabora NRH i njegova uređa, *Narodne novine* 72(1947).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i poslovanju Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, *Službeni list FNRJ* 62(1946).

Ukaz o proširenju važnosti ustava, zakona i drugih propisa NRH na području Istre, gradova Rijeke i Zadra te otoka Lastova, 25. rujna 1947, *Narodne novine* 87(1947).

Ukaz Prezidijuma Sabora NRH o raspisivanju izbora, 14. listopada 1947, *Narodne novine* 91(1947).

Ustav FNRJ, *Službeni list FNRJ* 10(1946).

Ustav NRH, *Narodne novine* 7(1947).

Ustavni zakon NRH o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti, *Narodne novine* 9(1953).

Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ, *Službeni list FNRJ* 3(1953).

Zakon o imenu Narodne Republike Hrvatske, *Narodne novine* 34(1946).

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Prezidijumu Sabora NRH, *Narodne novine* 29(1951).

Zakon o Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ, *Službeni list FNRJ* 59(1946).

Zakon o Prezidijumu Ustavotvornog sabora NRH, *Narodne novine* 143(1946).

Zakon o promjeni naziva Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, *Narodne novine* 3(1945).

Zakon o provođenju Ustavnog zakona NRH o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti, *Narodne novine* 9(1953).

Zakona o Prezidijumu Sabora NRH, *Narodne novine* 8(1947).

Literatura

Bačić, A. *Principi podjele i jedinstva vlasti u Jugoslaviji*. Split : Književni krug, 1990.

Bilandžić, D. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb : Golden marketing, 1999.

Bukvić, N. Izvršno vijeće Sabora Narodne Republike Hrvatske: ustroj i djelovanje (1953–1963). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 55(2012), str. 9–46.

Goldstein, I. *Hrvatska povijest*. Zagreb : Europapress holding, 2008.

Jandrić, B. O jednom aspektu uspostave partijskog monopola u Hrvatskoj 1946–1953. Promjene u stranačkoj pripadnosti narodnih zastupnika članova Prezidijuma i Vlade Sabora Narodne Republike Hrvatske. *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest* (Zagreb). 31(1998), str. 141–152.

Jandrić, B. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.–1952.: organizacija, uloga, djelovanje*. Zagreb : Srednja Europa, 2005.

Matković, H. *Povijest Jugoslavije: 1918–1991: hrvatski pogled*. Zagreb : Naklada P.I.P. Pavičić, 1998.

Mihaljević, J. *Odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj od 1958. do 1972.: doktorski rad*. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015.

Petranović, B. *Istorija Jugoslavije 1918–1988. Treća knjiga. Socijalistička Jugoslavija 1945–1988*. Beograd : Nolit, 1988.

Pirjevec, J. *Jugoslavija 1918–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper : Založba Lipa, 1995.

Počeci parlamentarizma i ustavnosti u Rusiji nakon 1905. URL: <http://documents.tips/documents/rusija-eseji-sredeno.html> (02.03.2017.)

Radelić, Z. *Hrvatska seljačka stranka 1941.–1950*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 1996.

Radelić, Z. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb : Školska knjiga – Hrvatski institut za povijest, 2006.

Sirotković, H. Konstituiranje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 5(1973), 3, str. 37–51.

Summary

A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF GOVERNMENT IN CROATIA: THE PRESIDIUUM OF PARLIAMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CROATIA 1945–1953

This paper describes the scope, structure and the composition of the Presidium of Parliament of the People's Republic of Croatia (PRC) which was active as a political governmental body in Croatia from 1945 to 1953. According to the Yugoslav constitutional system of government, the same political body existed on the federal level as the Presidium of the People's Assembly of the Federal People's Republic of Yugoslavia (FPRY), as well as in every republic-member of the Yugoslav federation and the scope, organization and composition of the Presidium of Parliament are compared with the scope, organization and composition of those bodies. The foundations of the activities of the Presidium of Parliament, as well as other central governmental institutions in Croatia (namely, Parliament, Government, and Supreme Court) were laid in the work of the State Anti-Fascist Council for the National Liberation of Croatia (ZAVNOH) i.e. its Presidency, since until the end of the war they together performed the legislative, executive and judiciary government. During the 4th session that took place in Zagreb from 24 to 25 July 1945 ZAVNOH changed its title to the People's Parliament of Croatia and since then its Presidency worked as the Presidency of the People's Parliament of Croatia. In the period from 1945 to 1953 its activity can be divided into four mandate periods: the Presidency of the People's Parliament of Croatia/the Presidium of the Parliament of the PRC (25 July 1945–30 November 1946), the Presidium of the Constituent Parliament of the PRC (30 November 1946–20 January 1947), the Presidium of the 1st Session of the Parliament of the PRC (20 January 1947–4 December 1950) and the Presidium of the 2nd Session of the Parliament of the PRC (4 December 1950–6 February 1953). Its existence in the system of governmental power is the result of taking over the Soviet constitutional solutions about organizing the state and governmental institutions in the 1946 constitution of the FPRY and through it also in the constitutions of each federal unit. It was the main legislative body in the period until the constituting of the Constituent Parliament of the PRC, since the Parliament of the PRC only had a single short five-day session in late August 1946. This is confirmed by the information about 29 laws passed by the Presidium of Parliament in the period from 8 September 1945 to 20 November 1946. Besides legislative, it also performed other functions from the jurisdiction then belonging to the Parliament. The constitution of the PRC from 1946 bestowed upon it performing tasks that are usually given to the president of the state (representing in the country the people's and state sovereignty of the PRC, calling the general elections, granting pardons, awarding medals and recognitions), as well as other executive tasks partly closely linked to the legislative activities. The special function pertained to supervising the people's committees. The important difference in the scope in relation to the Presidium of the People's Assembly of the

FPRY was that it did not have the authority in the area of foreign affairs. Even though the constitution of the PRC from January 1947 lists it together with the Parliament in the chapter on the highest bodies of the governmental power in Croatia, the sources and constitutional-legal texts of the time, in accordance with the principle of unity of power, define it as a body which “stems from the Parliament” and is subordinated to it. Also, despite being formally constitutionally defined as one of the highest bodies of governmental power in Croatia, in reality it was the Party’s transmission, since the actual power and monopoly in decision-making was in the hands of the bodies of the Communist Party of Yugoslavia/the League of Communists of Yugoslavia i.e. the Communist Party of Croatia/the League of Communists of Croatia. It was a collegiate body comprised of members of the Parliament. The decision of its composition was formally passed by the Parliament, but based on the conclusions reached during sessions of the Politburo of the Central Committee of the League of Communists of Croatia. It was elected for the same term as the Parliament, but it continued to perform its duties after the dissolution of the Parliament, until the election of the new Presidium of Parliament. From 1945 to 1953 the total of 45 MPs were included in its activities. 13 of them were members during all four mandate terms, 11 during two and 14 during only one. The structure and the way of work were determined by the Rulebook dated from 7 August 1947. They were the exact copy of the structure and the way of work of the Presidium of the People’s Assembly of the FPRY, with differences deriving from different jurisdictions (federal, republic) of these two bodies.

Keywords: *Croatia, Yugoslavia, the Presidium of Parliament of the People’s Republic of Croatia (PRC), the Presidium of the People’s Assembly of the Federal People’s Republic of Yugoslavia (FPRY), the constitution of the FPRY from 1946, the constitution of the PRC from 1947, central governmental bodies, history of government in Croatia, period from 1945 to 1953*

Translated by Marijan Bosnar